

- личность», Луганская Государственная Академия Культуры и Искусств, 4 – 6 февраля 2013г. Электронный ресурс : <http://igiki.com.ua/forum/vliyanie-interneta-na-samorealizaciyu-tvorcheskogo-potenciala-lichnosti>
3. Водянова Н. В. Самореализация личности в пространстве Интернета: философско-антропологический аспект : Дис. ... канд. филос. наук. Спец. : 09.00.13 – «Религиоведение, философская антропология, и философия культуры» / Наталья Викторовна Водянова. – Челябинск. – 2009 – 167 с.
  4. Аронсон О. В. Образы информации. В сборнике статей : Влияние Интернета на сознание и структуру знания. / О. В. Аронсон. М. : Институт Философии РАН. – 2004. – С. 131–161.
  5. Афоризмы. М. : Прогресс. – 1985. – 494 с.
  6. Гомер. Одиссея. / Гомер. М. : АСТ. – 2010. – 50 с.
  7. Волков М. П. Греческий язык и литература в контексте проблемы генезиса научного познания. / М. П. Волков. В сборнике научных материалов 37-ой научно-технической конференции профессорско-преподавательского состава УлГТУ : «Язык как основание культуры». – Ульяновск : УлГТУ. – 2003. – С. 19–24.
  8. Сочинения Пушкин А. С. Анализ стихотворения «... Вновь я посетил». Электронный ресурс : <http://www.proza.ru/2007/05/12-21>.
  9. Ройзман М. Все, что помню о Есенине. М. / М. Ройзман. Изд-во «Советская Россия». – 1973. – 135 с.

Бабакова О.В.

УДК 81'367.622

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКІВ-ДЕСУБСТАНТИВІВ НА –ЧИНА (-ЩИНА) В „РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ“ 1924-1933 РР.

***Анотація.** У статті проаналізовано лексико-словотвірні типи іменників-десубстантивів із суфіксом -чин-а (-щин-а) на матеріалі „Російсько-українського словника“ 1924-1933 рр., визначено продуктивність розгляданого словотворчого форманта, зацентовано увагу на семантичній розмаїтості відіменникових дериватів.*

У ході дослідження встановлено, що суфікси -чин-а (-щин-а) в першій половині ХХ ст. були досить продуктивним засобом творення іменників різних словотвірних категорій (назв осіб, місцевостей, суспільних і побутових явищ тощо), про що свідчать матеріали „Російсько-українського словника“. Суфікс -чина (-щина) саме в цей період поступово формував притаманні лише йому лексико-словотвірні типи дериватів. Так, розглядаєний формант бере участь у творенні мутаційних і модифікаційних словотвірних типів „назви осіб за певними ознаками“, „найменування територій за назвою міста, країни чи її жителів“, „найменування податків, поборів, повинностей“, а також „найменування спадків“.

Значна частина іменників із формантом -чин- (-чин-) належить до народнорозмовної мови (дідівщина, осіниця, некрутчина). Невелика їх група представлена в джерелах, близьких до книжної та церковно-книжної лексики (декаденщина, єзуїтчина, корніловщина).

У межах дериватів на -щина (-чина) спостерігається явище полімотивованості – унаслідок втрати первинного зв'язку з прикметниковими основами похідні іменники набули здатності співвідноситися і з прикметниками, і з іменниками (Київщина ← київський і Київщина ← Київ та ін.).

Представлене дослідження доповнить дотеперішні уявлення про словотвірні процеси в лексичній системі української мови першої половини ХХ століття.

Ключові слова: лексико-словотвірний тип, десубстантиви, мутаційне та модифікаційне словотвірні значення.

***Аннотация.** В статье проанализированы лексико-словообразовательные типы существительных-десубстантивов с суффиксом -чин-а (-щин-а) на материале „Русско-украинского словаря“ 1924-1933 гг., определена продуктивность указанного словообразовательного форманта, акцентировано внимание на семантическом разнообразии анализируемых дериватов.*

В ходе исследования установлено, что суффиксы -чин-а (-щин-а) в первой половине ХХ века были весьма продуктивным средством словообразования существительных разных категорий (названий лиц, местностей, общественных и бытовых явлений и т.п.), о чем свидетельствуют материалы „Русско-украинского словаря“. Суффикс -чина (-щина) именно в этот период постепенно формировал присущие только ему лексико-словообразовательные типы дериватов. Этот формант образует мутационные и модификационные словообразовательные типы “названия лиц по определенным признакам”, “наименование территорий по названию города, страны или ее жителей”, “наименование налогов, поборов, повинностей”, а также “наименование наследства”.

Значительная часть существительных с формантом -чин- (-чин-) принадлежит к разговорной речи (дідівщина, осіниця, некрутчина). Небольшая их группа представлена в источниках, близких к книжной и церковно-книжной лексике (декаденщина, єзуїтчина, корніловщина).

Среди дериватов на -щина (-чина) наблюдается явление полимотивированности – вследствие потери первичной связи с основами прилагательных производные существительные приобрели способность соотноситься и с прилагательными, и с существительными (Київщина ← київський и Київщина ← Київ и др.).

Данное исследование дополнит прежние представления о словообразовательных процессах в лексической системе украинского языка первой половины ХХ века.

Ключевые слова: лексико-словообразовательный тип, десубстантивы, мутационное, модификационное, транспозиционное словообразовательные значения.

Summary. The lexical and derivational types of nouns-desubstantives ending on -чин-а (-щин-а) are explored on the material of "Russian-Ukrainian dictionary" 1924-1933 years, the productivity of this derivational formant is defined, the semantic diversity of analyzed derivatives is studied in the article.

The study found that the suffixes -чин-а (-щин-а) in the first half of the twentieth century were very productive means of making nouns of various derivational categories (names of people, places, everyday and social phenomena etc.), as evidenced by the "Russian-Ukrainian dictionary." At this time the suffix -чин-а (-щин-а) was gradually forming unique to him lexical and derivational types of derivatives. This formant turned out to be very productive in the creation of mutational and modificational derivative types "names of persons by some characteristics", "names of areas by the name of city, country or its people," "the name of taxes, levies, duties" and "the name of legacies". Many nouns with formant -щин- (-чин-) belong to spoken language (діди́вщина, осі́нщина, некру́тщина). A small group of them is presented in the sources closed to the literary and church vocabulary (декаде́нщина, езуї́тщина, корніло́вщина).

Within derivatives ending on -щин- (-чин-) the phenomenon of polymotivation is observed – due to loss of the primary connection with adjectival bases derived nouns acquired the ability to relate with adjectives and nouns (Ки́ївщина ← ки́ївський and Ки́ївщина ← Ки́їв etc.)

The research work will complement the previous understanding of the word-formation processes in the lexical system of the Ukrainian language in the first half of the twentieth century.

Keywords: lexical and derivational type; desubstantives; mutational, modificational, transpositional derivational meanings.

Питання становлення лексико-словотвірної семантики іменникових дериватів перебуває в центрі уваги сучасних мовознавців. Як стверджують дослідники, словотвірна система іменника „від найдавніших часів характеризується величезною кількістю формантів і, як правило, значним числом лексико-семантичних груп твірних іменників, до яких вони приєднуються” [2:3].

Опис словотвірних і лексико-словотвірних типів іменників на -чина, -щина, зафіксованих у „Російсько-українському словнику” за редакцією Агатангела Кримського та Сергія Єфремова (1924-1933 рр.), істотно доповнить дотеперішні уявлення про формування словотвірної структури та семантики дериватів на -чина (-щина) в історії української мови. На жаль, згадана лексикографічна праця донедавна не була доступна ні широкому читацькому загалу, ні мовознавцям, які вивчали становлення лексичної та словотвірної систем української мови у ХХ столітті, унаслідок чого багатий фактичний матеріал, уміщений у цьому словнику, випадав із поля зору дослідників. У 2008 році було створено електронну версію „Академічного словника”, що уможливило використання його не тільки фахівцями, а й широким колом осіб, для яких розвиток рідної мови має принципове значення.

Мета статті – здійснити аналіз лексико-словотвірних типів іменників-десубстантивів із суфіксом -чин- (-щин-) на матеріалі „Російсько-українського словника” 1924-1933 рр.

На думку вчених [2; 7], суфікс -щин- виник на основі двох суфіксів – праслов'янського іменникового суфікса -ин-а та прикметникового форманта -ськ і розвинувся з його здатності виражати ознаку спадщини: вітці́вщина, діди́вщина. Формант -чин- є варіантом суфікса -щин-, оскільки обидва суфікси з'являються внаслідок морфологічних змін в основі. Деривати з цим формантом неодноразово були об'єктом вивчення українських лінгвістів, зокрема дослідженню історії творення найменувань за допомогою суфікса -чин-а (-щин-а) присвячені праці професора П.І. Білоусенка [1; 2], еволюцію суфікса як топоформанта в слов'янських мовах досліджував Я.П. Редька [4], словотвірні моделі на -щин(а) в топонімії розглядала також Т.І. Поляруш [6] та ін.

Найменування із цим суфіксом широко представлені (а в багатьох випадках і вперше) в „Російсько-українському словнику“ 1924-1933 рр., оскільки ця словозбірка є найповнішим лексикографічним виданням першої половини ХХ століття.

У ході дослідження було встановлено, що серед десубстантивів, зафіксованих у словнику, наявні такі групи іменників із мутаційним словотвірним значенням:

1. Найменування територій за назвою міста, країни чи жителів: *Ара́бщина* [5:Т.І:8] “місце проживання арабів”; *Болга́рщина* [5:Т.І:49] “територія Болгарії”; *Ки́ївщина* [5:Т.І:716] “Київська область; територія Києва і прилеглих районів”; *Моско́вщина* [5:Т.І:84] “Московська держава, царська Росія”; *Вірме́нщина* [5:Т.І:8] “територія Вірменії” тощо.
2. Назви спадків (утворюються за допомогою варіанта суфікса -іви́щин-а): *ба́тькі́вщина* [5:Т.І:827] “спадщина від батька”; *діди́вщина* [5:Т.І:152] “спадщина від діда”; *предкі́вщина* [5:Т.І:335] “спадщина від предка, предків”; *бабі́вщина* [5:Т.І:1390] “майнова спадщина, що залишилася після баби”; *отці́вщина* [5:Т.І:611] “спадщина від батька”; *браті́вщина* [5:Т.І:613] “спадщина від брата”; *сестрі́вщина* [5:Т.І:1390] “спадщина від сестри”; *свекрі́вщина* [5:Т.І:1390] “спадщина від свекра”; *тесті́вщина* [5:Т.І:1390] “спадщина від тестя” та ін.
3. Назви податків, сукупного заробітку (творюються за допомогою суфікса -щин-а та форманта -іви́щин-а): *осі́нщина* [5:Т.І:268] “податок, який селяни сплачували восени поміщикам, церкві тощо; земельна рента, яку стягували зерном”; *ста́вщина* [5:Т.І:268] “орендна плата за дозвіл ловити рибу в ставку”; *рокі́вщина* [5:Т.І:234] “заробіток за рік; щорічний збір із парафіян для священика”, *годи́вщина* [5:Т.І:479] “те саме, річний податок”.
4. Назви певних історичних епох: *шля́хетщина* [5:Т.І:8] “часи панування польського дворянства”; *князі́вщина* [5:Т.І:736] “часи правління князів”; *гетьма́нщина* [5:Т.І:222] “часи, коли в Україні була влада гетьманів”.

5. Найменування побутових чи суспільних явищ, ідейних течій тощо: *декадєницина* [5:Т.І:278] “загальна назва занепадницьких течій у мистецтві та літературі кінця XIX – початку XX ст.”; *попівщина* [5:Т.ІІ:2192] “релігійно-містичний напрямок в ідеології, релігійні переконання, вірування, забобони”.
6. Назви осіб за певними ознаками: а) за віком і статтю: *дівчина* [5:І:275] “молода неодружена особа жіночої статі; кохана, наречена” ← *діва*. Треба зауважити, що в деривата *дівчина* можлива подвійна мотивація. Якщо мотивувальним словом є *дівка*, то словотворчим суфіксом є *-ина-*, про що йдеться в монографії П.І. Білоусенка та В.В. Німчука [2:44]; *жєницина* [5:І:374] “особа жіночої статі” ← *жена*; *мужчіна* [5:ІІ:1131] “особа чоловічої статі” ← *муж*. Учені висловлюють припущення, що деривати *женщина* і *мужчина* могли утворитися від прикметникових основ за участю форманта *-ин-а* [2, с. 39]; б) за національністю: *русчина* [5:І:346] “росіянин; руський дух” ← *рус*; в) за віросповіданням: *єзуїтчина* [5:ІІ:563] “член католицького чернечого ордену; перен. про підступну, підлу, лицемірну людину” ← *єзуїт*; г) за професією: *лакєйщина* [5:ІІ:893] “слуга у панів або при ресторані, готелі (в поміщицькому та буржуазному побуті); перен., зневажл. людина, яка підлабузнюється, вислужується перед ким-небудь; підлабузник” ← *лакєй*; *майстерчіна* [5:ІІ:1012] “фахівець з якого-небудь ремесла; той, хто досяг високої майстерності, досконалості в своїй роботі, творчості” ← *майстер*.

Деривати з модифікаційним словотвірним значенням, зафіксовані в словнику, вирізняються прозорістю внутрішньої форми. На відміну від мутаційних, вони характеризуються більшою конкретністю, неінваріантністю. Іменники з модифікаційним значенням *демініутивності* представлені такими словотвірними типами:

1. Назви споруд (виробів) чи їх елементів (деталей): *комірчіна* [5:І,5;5:ІІ:671, 683, 722, 727, 770, 771] “маленьке, тісне приміщення; кімнатка” ← *комора*; *хатчіна* [5:ІІ:567, 568, 770, 889] “приміщення, споруда, предмет, які формою нагадують невелику хату” ← *хата*; *халупчін(к)а* [5:ІІ:568, 889] “невелика убога житлова будівля; злиденна хата”, зменш.-пестл. ← *халуца*; *хижчіна* [5:ІІ:569, 727] “невелика, поганенька хижа” ← *хижа*.
2. Найменування предметів: *книжчіна* [5:ІІ:735, 736] “невелика за розміром або обсягом книга” ← *книга*; *лавчіна* [5:ІІ:889] “невелика лава – дошка на стояках (іноді – прикріплена до стіни), на яку сідають або кладуть, ставлять що-небудь; ослін” ← *лава*; *підвідчина* [5:ІІІ:2061] “запряжений кінсьми або волами віз, візок, що використовується для перевезення вантажу, рідше – людей” ← *підвода*.
3. Назви представників фауни: *худібчіна* [5:ІІ:613, 5:ІІІ:2116] “зменш.-пестл. від худобина (чотиринога свійська сільськогосподарська тварина)”; *кобильчіна* [5:ІІ:738] “погана, худа та малосильна кобила”; *корівчіна* [5:ІІ:801] “невелика або поганенька корова”; *мушчіна* [5:ІІ:1139] “загальна назва дуже поширеної комахи ряду двокрилих, що є переносником збудників заразних хвороб” ← *муха*; *мишащина* [5:ІІ:1147] “невеличка тварина ряду гризунів, переважно сірого кольору, з гострою мордочкою і довгим тонким хвостом” ← *миша*.

На думку П.І. Білоусенка, такі іменники з модифікаційним значенням є демінутивно-гіпокористичними найменуваннями, оскільки вони можуть осмислюватися або як утворення від демінутивних найменувань типу *мушка*, *кобилка*, *корівка* за допомогою суфікса *-ина* і тоді суфікс *-ина* є асемантичним елементом, або як похідні від недемініутивних найменувань за допомогою суфікса *-чина* (*-щина*) [2:44].

Модифікаційне значення *збірності* реалізують такі словотвірні типи іменників:

1. Назви осіб за певними ознаками: а) за віросповіданням: *бусурма[є]нщина* [5:І:17] “люди іншої віри (переважно магометани); часто вживається як лайливе слово” ← *бусурмени*; *мусулманщина* [5:ІІ:1136] “сповідники мусульманства” ← *мусульмани*; б) за видом занять, професією: *армійщина* [5:І:8] “збройні сили, війська” ← *армія*; *вояччина* [5:І:125] “військові; командний склад армії в капіталістичних державах” ← *вояки*; *артільщина* [5:І:9] “група людей однієї професії або ремесла, які об’єдналися для спільної праці на основі усуспільнення засобів виробництва” ← *артіль*; г) за особливістю поведінки, ставленням до інших: *неприятельчіна* [5:ІІ: 1600] “збірн. ворог, супротивник” ← *неприятель*; *інтелігєнщина* [5:ІІ:619] “збірн назва інтелігентних людей (переважно про стару, буржуазну інтелігенцію) ← *інтелігєнти*.
2. Найменування представників флори: *китайчіна* [5:ІІ:874] “морозостійкий сорт яблуні з невеликими плодами; збірн. дрібні плоди цієї яблуні” ← *Китай*.

Отже, суфікси *-чин-а* (*-щин-а*) в першій половині XX ст. були досить продуктивним засобом творення іменників різних словотвірних категорій (назв осіб, місцевостей, суспільних і побутових явищ тощо), про що свідчать матеріали „Російсько-українського словника”. Суфікс *-чина* (*-щина*) саме в цей період поступово формував притаманні лише йому лексико-словотвірні типи дериватів. Аналіз значень дериваційного суфікса *-чин-а* (*-чин-а*) дає змогу не лише розширити межі мутаційних і модифікаційних словотвірних типів, а й відтворити їхню семантичну розмаїтість. Розглядаючи формант виявився досить продуктивними у творенні мутаційних і модифікаційних словотвірних типів „назви осіб за певними ознаками”, „найменування територій за назвою міста, країни чи її жителів”, „найменування податків, поборів, повинностей”, а також „найменування спадків”.

Деякі деривати на *-івщин-а*, зафіксовані в Академічному словнику, є дублетними утвореннями до іменників із суфіксом *-изн-а* (напр., *бабівщина* – *бабизна*, *братівщина* – *братовізна*). Переважно це десубстантиви на позначення спадків.

Значна частина іменників із формантом *-чин-* (*-чин-*) належить до народнорозмовної мови (*дідівщина*, *осіницина*, *некрутчина*). Невелика їх група представлена в джерелах, близьких до книжної та церковно-книжної лексики (*декадєницина*, *єзуїтчина*, *корніловщина*).

У межах дериватів на *-щина (-чина)* спостерігається явище полімотивованості – унаслідок втрати первинного зв'язку з прикметниковими основами похідні іменники набули здатності співвідноситися і з прикметниками, і з іменниками (*Київщина ← київський і Київщина ← Київ* та ін.).

Крім іменників-десубстантивів, у словнику виявлено декад'ективні та девербативні похідні на *-щина (-чина)*, які потребують подальшого дослідження.

Джерела та література:

1. Білоусенко П. І. Творення назв дії в історії української мови (суфікси -ина та -чина/-щина) / П. І. Білоусенко // Незгасимий слово світ : збірн. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 249–260.
2. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс **-ина**) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Київ-Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – 210 с.
3. Лучик В. В. Власні назви місцевостей в українській мові / В. В. Лучик // Студії з ономастики та етимології. – 2002. – К. : Кий, 2002. – С. 123–127.
4. Редька Я. П. Еволюція топоформанта *-щина* в слов'янських мовах та його рефлекс в регіональній історичній ойконімії / Я. П. Редька // Ономастичні науки. – 2006. – № 1. – С. 37–45
5. Російсько-український словник. – Т. 1 (А–Ж). За ред. А. Кримського. – К. : Червоний шлях, 1924.; т. 2. За ред. А. Кримського. – Вип. 1 (З–К). – К. : ДВУ, 1929; вип. 2 (Л – Намыкивать). – К. : УРЕ, 1932; вип. 3. (Намыл – Няты) – К. : УРЕ, 1933; т. 3. За ред. С. Єфремова. – Вип. 1 (О – Поле). – К. : ДВУ, 1927; вип. 2 (Поле – Пячение). – К. : ДВУ, 1928.
6. Поляруш Т. І. Динаміка топонімічних моделей на *-щина* / Т. І. Поляруш // Наукові записки КДПУ. Серія : філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2002. – Вип. 38. – С. 76–80.
7. Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови / С. П. Самійленко. – К. : Рад. шк., 1964. – Ч.І. – 235 с.

Велилаева Л.Р.

УДК 821.111:314.15 “18”-“20”

ЛИТЕРАТУРА БРИТАНСКОЙ ЭМИГРАЦИИ НА СЕВЕРОАМЕРИКАНСКОМ КОНТИНЕНТЕ: ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрено североамериканское направление британской эмиграции, определены основные причины британского эмиграционного процесса, историко-культурные предпосылки возникновения британской эмиграционной литературы, обозначены основные группы британской эмиграционной литературы.

Ключевые слова: эмиграция, Великобритания, США, Канада, история, культура, эмиграционная литература.

Анотация. У статті розглянуто північноамериканський напрямок британської еміграції, визначені основні причини британського еміграційного процесу, історико-культурні передумови виникнення британської еміграційної літератури, визначені основні групи британської еміграційної літератури.

Ключові слова: еміграція, Великобританія, США, Канада, історія, культура, еміграційна література.

Summary: The paper appeals to the history of British settlements on the Northern Atlantic continent and the origin of literature of British emigration. The aim is to trace main periods and groups of the British emigration literature. The British as one of the earliest immigrant groups to North America were responsible for some basic American and Canadian cultural features, including language, laws, religion, education, and administration. British immigration to what are now the United States and Canada began in 1607 and is continued till the twenty-first century. This process was transformed over the centuries: the earliest British settlers were the first major immigration group, imposing their culture on newly settled territories while modern British immigrants have become an almost invisible group, whose members assimilate quickly into American and Canadian cultures.

Main reasons for British emigration were: religious persecution, commercial profit, economic problems at different periods; marriages. British emigration literature is formed as a result of British emigration. According to the geographical principal such division of the British emigration literature can be made: British-American emigration literature and British-Canadian emigration literature.

Debatable questions of British emigration discourse are distinguished in the paper: 1) In what context works of British emigrant's descendants should be examined? 2) What criteria should be taken as determinants of writer-emigrant? 3) How historic-cultural background is reflected in writer-emigrant's works?

Keywords: emigration, Great Britain, the USA, Canada, history, culture, emigration literature.

Введение. Цель и задачи работы. Цель нашего сообщения – определить основные историко-культурные предпосылки формирования британской эмиграционной литературы.

Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

1. Определить основные этапы эмиграции британцев на североамериканский континент.
2. Рассмотреть доминирующие причины британской эмиграции и литературной эмиграции в частности.
3. Обозначить группы британской эмиграционной литературы.